

La fertilització amb productes orgànics i el marc legal ambiental que incideix sobre el seu ús.

RESUM. La gestió incorrecta, en el marc agrari, dels fertilitzants orgànics, i també dels inorgànics, està generant problemes ambientals importants sobre els que cal incidir. Per aquest motiu el legislador intervé per a regular aquestes activitats i fer-les compatibles amb un ús racional dels recursos naturals i la protecció d'aquests.

Els canvis estructurals en els sistemes d'explotació agrària que s'han produït en els darrers decennis a casa nostra i a tota Europa han canviat el concepte de l'agricultura o ramaderia tradicional.

Qüestions com la intensificació en la producció, l'adopció de tècniques que faciliten el ràpid creixement dels cultius i dels animals estan generant problemes que abans no es coneixien.

No s'haurien d'oblidar els temes sociològics, com l'abandonament de la terra, l'emigració cap a zones amb més recursos, que han influït en el nou concepte de món agrari. Els moviments de caps de setmana de la gent de ciutat a la recerca d'un paisatge idíl·lic als pobles es contraposa en molts casos amb la realitat productiva del nostre camp.

Aquest és el cas de la ramaderia intensiva. Fins fa relativament pocs anys la ramaderia era, llevat d'alguna excepció, un complement de la producció agrícola. Però les tornes han canviat i hores d'ara es troba que moltes de les explotacions agràries catalanes es mantenen gràcies a la ramaderia. Aquesta circumstància comporta l'aparició de nous problemes, alguns d'ells mediambientals.

A banda de situacions econòmiques de conjuntura mundial, de mercats i d'altres qüestions que incideixen de forma directa i indirecta sobre la nostra realitat productiva agro-pecuària, el que si és cert és que la intensificació, els canvis en els sistemes de producció, les ampliacions de les granges ha comportat l'aparició dels residus ramaders.

Els fems, líquids o sòlids, s'han aplicat, sempre, com a fertilitzant orgànic i fins no fa pas gaire era l'únic fertilitzant que s'utilitzava per a dobar. Però des del moment en què la producció de fems i de purins desborda la capacitat de retenció o d'utilització com a fertilitzant s'observen i es detecten actuacions incorrectes que afecten a tot el col·lectiu que viu o que gaudeix del camp.

És a partir d'aquest moment que la paraula contaminació, en el seu concepte ampli, entra en el cercle de l'agricultura. Però, malgrat realitats molt evidents, el concepte de contaminació va associat per molts pagesos, encara, a la indústria i als seus processos de fabricació.

Les activitats agro-pecuàries també poden ser contaminants. Quan el "poden" esdevé "són" s'equiparen a qualsevol tipus de producció industrial.

Des de fa molts anys l'activitat industrial està legislada. El legislador ha creat normativa per adequar la producció industrial a la conservació del medi ambient.

Però no únicament s'han de legislar les activitats industrials, ja que no són les úniques que poden contaminar o alterar el nostre entorn.

És a partir d'aquest plantejament que el legislador intervé i estructura el cos legal que ha de permetre un desenvolupament sostenible i un respecte a l'actuació individual o col·lectiva en el marc de l'economia de mercat incidint directament sobre els sistemes de producció agro-pecuaris.

La idea que el pagés en la seva activitat productiva pot ser un element contaminador és molt recent. Aquesta idea es contraposa amb la de la vida més o menys bucòlica de la pagesia i el seu entorn.

Però una gestió incorrecta dels residus ramaders utilitzats com a fertilitzants orgànics és altament contaminant. La qüestió rau en què molts cops és molt difícil de poder detectar, fet que va alterant progressivament el medi ambient. Aquesta degradació afecta i s'observa, principalment, en les aigües i en els sòls.

Quan aquests medis físics estan contaminats és força difícil, alguns cops, i el poder establir la correlació causa efecte d'una forma clara. Davant d'aquest fet el legislador pot trigar més a crear un marc legal que posi fi o que corregeixi aquestes situacions.

Un altre factor a tenir en compte és la dispersió de les zones contaminades, qüestió que dificulta el fet de poder tenir una visió de conjunt del problema.

A Catalunya, però, existixen zones de la nostra geografia suficientment contaminades per una mala gestió o per abús en l'aplicació dels residus ramaders. Per aquest el legislador ha d'incidir ampliant la normativa vigent o creant-ne de nova.

Tot seguit fem un breu repàs de la legislació, i per tant de la tasca realitzada fins el moment pel legislador, tan a l'Estat Espanyol, com a diverses comunitats autònomes, com a països europeus.

La legislació a l'Estat Espanyol.

Pel que fa a l'aparició de reglamentació específica sobre residus ramaders utilitzats com a fertilitzants orgànics, i sobre fertilitzants en general, hem de situar-nos a períodes molt recents. Però, cal dir que aquesta legislació només incideix sobre els fertilitzants etiquetats i no sobre la seva aplicació, l'ús i les dosis agronòmiques o ambientals.

Si fem un xic d'història jurídica sobre legislació a l'Estat Espanyol pel que fa als fems i purins, només es troben referències molt indirectes en la Llei d'epizooties de 1952 i el Reglament que desenvolupa la llei de epizooties de l'any 1955. Aquest reglament apunta que les explotacions ramaderes han de tenir sistemes d'emmagatzematge per a

guardar durant un determinat període els fems a les explotacions.

Posteriorment apareix el Reglament d'Activitat Molestes, Nocives, Insalubres i Perilloses de l'any 1961. Aquest Reglament estipula el mecanisme pel qual els ajuntaments poden aprovar o desestimar les peticions d'empreses o de particulars per a desenvolupar activitats lucratives en el seu terme municipal.

Aquest Reglament també afecta a les explotacions ramaderes, ja que són considerades com a instal·lacions molestes, insalubres i nocives i per tant han d'acomplir el tràmit corresponent.

El reglament d'activitats classificades pretén la legalització de totes les activitats que es desenvolupen sobre el territori de tal manera que es pugui controlar els processos de fabricació, destí dels residus, controls d'impacte ambiental, etc. Aquest interès es magnifica per a les grans indústries, però molts cops ha quedat en un calaix quan s'ha hagut d'aplicar a les explotacions ramaderes.

La realitat és que el percentatge de granges legalitzades a Catalunya és molt baix. Aquesta qüestió ens fa pensar en què ha existit certa laxitud administrativa en l'aplicació de la legislació vigent.

Seria imprudent i desconsiderat per part nostra inculpar al món rural, sense matissos, del no compliment de la legislació referent a les Activitats Classificades. Però si que cal manifestar que alguns ens locals, per desconeixement, per mandra, per voler estalviar a un altre diners, no han aplicat la legislació vigent, i és per aquest motiu que es troben situacions ben curioses com, per exemple, la il·legalitat pel, que fa a les activitats classificades, de gran part de les granges del nostre país.

Per un altre costat s'ha de manifestar que durant molts anys no ha existit una planificació del territori, fet que ha comportat una concentració ramadera molt important en molts municipis catalans, incrementant així la seva problemàtica.

Quan el creixement ramader ha desbordat la capacitat del territori per a poder suportar aquesta activitat comencen a produir-se queixes, generalment per molèsties. Però si, a més a més, es realitza una mala gestió dels residus ramaders o dels fertilitzants orgànics es detecten problemes importants sobre el medi ambient.

Qüestions tan importants com la contaminació de les aigües, la contaminació de sòls de cultiu, la generació de males olors, etc. comporten que s'hagin de desenvolupar mecanismes legals coercitius per a evitar aquesta problemàtica.

Pel que fa referència a la protecció de les aigües el legislador crea un text legal que assegura la via de protecció de totes les aigües i els seus cursos. Aquest text és la Llei 29/1985, de 2 d'agost, d'aigües. La llei es desenvolupa en el Reglament 849/1986, d'11 de novembre, del domini públic hidràulic. El reglament contempla les mesures de protecció, regula el permís d'abocament, els límits i quins productes poden ser abocat a la llera pública i el règim sancionador quan es transgredeix la llei.

Un abocament de fems líquids en una llera pública o l'acumulació dels purins en basses no impermeabilitzades infringeix la legislació d'aigües.

Si ens centrem sobre els fertilitzants orgànics hem de cercar en la legislació sectorial dels fertilitzants (RD 72/1998, de 5 de febrer, de fertilitzants i afins). Però en aquesta legislació no existeix una correlació mediambiental entre el producte, el seu ús, la forma d'aplicació i el producte orgànic utilitzat.

Les úniques referències que es troben en la legislació sobre fertilitzants orgànics (Ordre del 14.06.91 sobre adobs orgànics) i la seva possible incidència sobre el medi, les trobem en els productes que provenen de fangs de depuradores (RD 1310/90, de 29 d'octubre, sobre la utilització de fang per a usos agrícoles) i del compostatge (Ordre del 14.06.91). Però, pel que es desprèn de la lectura d'aquesta legislació, el legislador no actua quan posa límits de metalls pesants per un criteri mediambientalista, sinó per un concepte agronòmic de fitotoxicitat d'aquells metalls sobre els cultius.

És en base a aquesta realitat que cal insistir al legislador per a que actui i modifiqui si cal la legislació actual, fent-la protectora del medi només per un criteri agonòmic, sinó també mediambiental.

La legislació a CCAA de l'Estat Espanyol

A banda de la legislació de l'Estat, algunes Comunitats Autònomes han legislat sobre l'aplicació dels residus ramaders o d'altres utilitzats com a fertilitzants orgànics. Aquestes Comunitats Autònomes s'han centrat sobre els purins de porcí.

Com a exemples podem destacar els casos de Navarra, Aragó i València. Aquestes Comunitats autònomes han publicat legislació que incideix sobre:

- distàncies mínimes d'implantació de noves granges,
- distàncies per a reg agrícola,
- impermeabilitació i capacitat de les basses,
- etc.

El que es pot observar en llegir aquestes legislacions és que el legislador actua, molts cops per mimetisme a d'altres legislacions europees. Aquest fet comporta la poca o la nul·la, en alguns casos, aplicació d'aquestes legislacions ja que són molt restrictives o massa genèriques.

La legislació europea. Breu repàs a d'altres països de la UE.

Pel que fa a d'altres països europeus el legislador ha desenvolupat una legislació més o menys restrictiva. Aquestes restriccions van condicionades:

- pel desenvolupament tècnic i econòmic del sector ramader,
- pel nivell de contaminació per nitrats detectat a la xarxa

- hídrica,
- per la sensibilització de la població vers els temes de contaminació no industrial.

En tots els països on la intensificació ramadera ha comportat greus problemes ambientals s'han creat mecanismes, primer administratius, i després coercitius per a solucionar els problemes que presenten els fems líquids mal utilitzats com a fertilitzants orgànics o el seu ús indiscriminat.

Per la documentació consultada els Estats europeus amb una major doctrina legislativa que intenta evitar els problemes mediambientals causats per una gestió incorrecta dels fertilitzants orgànics, són:

- Holanda;
- Bèlgica,
- Dinamarca, i
- França, encara que s'actua principalment a nivell regional.

Els Països Baixos i Bèlgica han creat el Banc Nacional de Fems, organisme que té totes les competències per a poder actuar sobre les accions incorrectes que es realitzen amb els fems líquids i potenciar aquelles activitats que s'emmarquen en una gestió correcta dels purins com a fertilitzant orgànic.

Malgrat que les accions incorrectes i que són punitives poden ser detectades amb certa facilitat, el legislador es troba amb la problemàtica de poder determinar el causant de la contaminació quan aquesta prové una font indirecta.

Davant d'aquesta problemàtica i dels paràmetres analítics que detecten actes lessius sobre el medi ambient, la CEE va publicar la Directiva comunitària 91/676/CEE sobre fonts difuses de contaminació per nitrats provinents de l'agricultura.

En aquesta normativa el legislador intenta preservar principalment el medi hídic dels atacs de les aplicacions excessives de fertilitzants orgànics. Aquesta directiva marca les dosis màximes de nitrogen que es poden aplicar per hectàrea i any. Amb aquests límits es pretén adequar el ritme d'incorporació de nitrogen al sòl a la velocitat que és capaç el cultiu d'absorbir-lo. També incideix en què els Estats membres han de marcar les zones vulnerables on la legislació serà més restrictiva.

A més a més, la Directiva 91/676/CEE obliga als Estats membres la redacció d'un codi de bones pràctiques agrícoles. Cal dir que a nivell de l'Estat Espanyol aquest codi, encara, no s'ha realitzat.

El marc normatiu català

Catalunya és un País amb una forta tradició ramadera i una de les zones de l'Estat on existeix una major concentració ramadera. Aquesta situació que econòmicament és favorable implica també una problemàtica ambiental més elevada que en d'altres zones de la península ibèrica.

Per aquest motiu les normatives en curs sobre qüestions agro-pecuàries, ja sigui per la unificació i per l'adaptació a la legislació europea, comporta implícites les consideracions mediambientals oportunes.

El legislador en aquests casos intenta contemplar totes les implicacions que comporta l'elaboració de nova normativa. El fet de poder conjugar les necessitats de protecció del medi, el fet de mantenir un desenvolupament econòmic suportable, la interrelació de mercats i de les produccions fa que alhora de dissenyar un nou marc normatiu es trobi en situacions difícils de solucionar, de poder precisar i alhora de generalitzar.

Un altre factor important a tenir en compte és la compartimentació de les tasques administratives i repartiment de responsabilitats quan afecten per un igual a l'administrat. Aquestes qüestions comporten una feina suplementària al legislador i, especialment, quan es parla de l'aplicació o de l'ús dels residus ramaders com a fertilitzants orgànics.

És per aquest motiu que el legislador, com a cos, ha d'actuar integrant totes les possibilitats i mecanismes jurídics per aconseguir un marc normatiu ajustat a les exigències de la societat, a les necessitats de preservació del medi, al respecte a la iniciativa de mercat, a la planificació de base territorial i sobre tot al manteniment dels nivells de producció en combinació amb el respecte a l'entorn, a la seva pervivència i als recursos actuals i futurs.

En aquest sentit el legislador, a casa nostra, engloba en les normatives sectorials agro-pecuàries el concepte mediambiental, sense que això comporti una pèrdua de la competitivitat en el mercat sense fronteres que hi ha a Europa.

Queda encara molt camí per recórrer en temes mediambientals lligats a l'ús, a l'abús dels residus ramaders com a fertilitzants orgànics. El legislador no ho té fàcil. Cal un esforç de tots els sectors implicats: els productors dels residus ramaders -els ramaders, principalment-; l'administració, representada pel legislador; l'utilitzador, que és l'agricultor o el pagès; i, la resta de ciutadans que veuen el camp com una possibilitat d'esbarjo.

A banda dels aspectes legals o normatius cal, també, realitzar una bona pràctica agrícola i ser respectuosos amb el medi rural, és a dir, amb les persones que viuen dels fruits del camp, tan agrícoles com ramaders. Però tampoc la gent que en viu, del camp, no ha d'oblidar que una pràctica incorrecta amb els residus ramaders repercuteix de forma directa sobre el seu propi "modus vivendi".

Ignasi Lluís Prats i Rosell
Tècnic de la Junta de Residus. Departament de Medi Ambient.
Generalitat de Catalunya